

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΣΗΜΑΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

εορταστικής εκδήλωσης για την επέτειο
της 25ης Μαρτίου 1821

Παρασκευή 23 Μαρτίου 2007

ΣΗΜΑΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Της εορταστικής εκδήλωσης
για την επέτειο της 25ης Μαρτίου 1821

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παρασκευή 23 Μαρτίου 2007

Στο εξώφυλλο: *Ο Μαυροκορδάτος υπερασπίζεται το Μεσολόγγι*, ανατολικός τοίχος της αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Τη Υπερμάχω

Προσφώνηση

του Ιωάννη Σιαμπάνη

Προέδρου του Συλλόγου των Υπαλλήλων της Βουλής

Ομιλία

της Έλλης Δρούλια Μητράκου

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Θέμα: «Οι σημαίες της Επανάστασης του 1821»

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Παιδιά της Σαμαρίνας (*Ηπειρώτικο*)

Χορεύουν τα κλεφτόπουλα (*Τσάμικος*)

Σκάρος (*Ορχηστρικό-απαγγελία*)

Στη μέση της Αράχωβας (*Καλαματιανός*)

Αμάραντος (*Τσάμικος*)

Εθνικός Ύμνος

Χορωδία: μουσικό Σχολείο Βαρθολομιού

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Κυρία Πρόεδρε της Βουλής των Ελλήνων,
Κύριοι Αντιπρόεδροι,
Κυρίες και κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κυρίες και Κύριοι Βουλευτές,
Κύριε Γενικό Γραμματέα,
Κύριε Γενικό Γραμματέα του Ιδρύματος της Βουλής,
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

Ο Σύλλογος των Υπαλλήλων της Βουλής των Ελλήνων φέρει και τούτη τη χρονιά την ευθύνη της διοργάνωσης της εορταστικής εκδήλωσης για την επέτειο της 25ης Μαρτίου του 1821. Μάρτιος ο πρώτος μήνας της Άνοιξης, σημαδιακός μήνας για την «άνοιξη», την αναγέννηση, του Γένους που ξεκίνησε Αγώνα μέχρι θανάτου για το υπέρτατο αγαθό, λαών και ατόμων, την Ελευθερία. Διπλή εορτή, κοσμική και θρησκευτική, καθώς την ίδια ημέρα εορτάζεται η ημέρα του Ευαγγελισμού, δηλαδή του «Καλού μηνύματος». Διπλή εορτή με πολυεπίπεδα αλληλοσυμπληρούμενα μηνύματα.

Ο συνεχής και αδιάσπαστος εορτασμός της απαρχής της Ελληνικής Επανάστασης, σύμφωνα με διάταγμα του Όθωνα το 1838, παρουσιάζει την εικόνα συνέχειας του εθνικού βίου και προσήλωση στις ίδιες εκείνες αξίες που ώθησαν τους Έλληνες των αρχών του 19ου αιώνα να διεκδικήσουν με αποφασιστικό δυναμισμό την απελευθέρωσή τους από τη μακρόχρονη δουλεία.

Με τη φράση «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἡ ὥρα ἦλθεν, ὦ Ἕλληνες!», ἀρχίζει ἡ προτρεπτική προκήρυξη τοῦ Αλέξανδρου Ὑψηλάντη, τοῦ Γενικοῦ Επιτρόπου τῆς Αρχῆς, δηλαδή τῆς Φιλικῆς Εταιρείας, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1821. Στὴ συνέχεια, αναφερόταν αναλυτικά στὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς καὶ ἐκλείνει με τὰ σημαδιακά λόγια «Εἶναι καιρὸς νὰ ἀποτινάξωμεν τὸν ἀφόρητον τοῦτον ζυγόν, νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα, ... Εἰς τὰ ὅπλα λοιπόν, φίλοι! Ἡ πατρίς μᾶς προσκαλεῖ». Ακολούθησαν κατὰ τόπους επαναστάσεις σὲ ὅλον τὸν ἐλλαδικό χώρο καὶ τὴν Κύπρο, ποὺ ἄλλες ρίζωσαν ἐπίμονα καὶ ἄλλες καταπνίγηκαν στο αἷμα, ὥσπου ἡ Επανάσταση γενικεύτηκε, πῆρε διεθνεῖς διαστάσεις καὶ οδήγησε στὴν ἀναγνώριση τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους.

Για τὶς σημαίες καὶ τὰ σύμβολά τους ποὺ προηγήθηκαν τῆς Επανάστασης καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ξεσηκωμοῦ θὰ μιλήσει ἡ συνάδελφος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, Ἑλλη Δρούλια Μητράκου.

Αθήνα, Παρασκευή 23 Μαρτίου 2007

Ιωάννης Σιαμπάνης
Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου
τῶν Ὑπαλλήλων τῆς Βουλῆς τῶν Ελλήνων

ΣΗΜΑΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Κυρία Πρόεδρε της Βουλής των Ελλήνων,
Κύριοι Αντιπρόεδροι,
Κυρίες και Κύριοι Εκπρόσωποι των Κομμάτων,
Κυρίες και Κύριοι Βουλευτές,
Κύριε Γενικέ Γραμματέα,
Κύριε Γενικέ Γραμματέα του Ιδρύματος της Βουλής,
Κυρίες και Κύριοι,

Τα εμβλήματα, δηλαδή οι συμβολικές παραστάσεις, συνθέσεις, λέξεις ή σύντομες φράσεις, και η χρήση συγκεκριμένων χρωμάτων έχουν μια ιστορία που έχει τις ρίζες της στο παρελθόν, τις ιδιαίτερες αντιλήψεις της εποχής που τα γέννησε. Αποτυπώνουν με εικονικό τρόπο συλλογικές προσδοκίες και αιτήματα. Οι εθνικές σημαίες που ενσωματώνουν εμβλήματα και σήματα αποτελούν επιλογές που αντικατοπτρίζουν την ταυτότητα που επιθυμεί να έχει ο κάθε λαός για τον εαυτό του.

Σημαία, σύμφωνα με εγκυκλοπαίδειες και λεξικά, έντυπα και ηλεκτρονικά, είναι ένα κομμάτι ύφασμα που φέρει έμβλημα του έθνους ή οποιοδήποτε έμβλημα. Ένα κομμάτι ύφασμα, όμως, ιδιαίτερα φορτισμένο.

Μια σύντομη ιστορική αναδρομή καταδεικνύει τη βαθιά και παλιά παράδοση της σημαίας και την ανθρώπινη ανάγκη της έκφρασης και επικοινωνίας μέσω συμβόλων. Στις πολεμικές σημαίες που τίθενται επικεφαλής ορμίζονται τα στρατεύματα την πίστη τους, και για αυτόν τον λόγο η από-

Πίσω από τον έφιππο αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (842-867)
παρουσιάζονται τρεις λογχοφόροι ιππείς με
ερυθρά φλάμουλα-σημαίες

κτηση εχθρικής σημαίας θεωρείται το σπουδαιότερο τρόπαιο. Οι Ρωμαίοι διέλυαν τις λεγεώνες που στο πεδίο της μάχης είχαν χάσει τα «σίγνα»

Τουρκική σημαία
1821-1828

τους, δηλαδή τα σύμβολά τους. Οι Βυζαντινοί εκτός από τα λάβαρα,¹ είχαν και τριγωνικές μικρές σημαίες, τα φλάμουλα —από το λατινικό flammulum— ονομασία που είχαν πάρει γιατί προσομοίαζαν στο σχήμα και το χρώμα με τις πύρινες γλώσσες της φωτιάς. Οι Τούρκοι είχαν μονόχρωμες σημαίες, τα «σαντζάκια»: μαύρες, πράσινες και κόκκινες. Το κόκκινο ήταν το χρώμα που επικράτησε τελικά στην τουρκική σημαία. Οι κλέφτες και οι αρματολοί ονόμα-

ζαν τις σημαίες τους «μπαϊράκια», «φλάμπουρα» και «παντιέρες». Οι Τούρκοι αποκαλούσαν αυτές τις σημαίες περιφρονητικά «πατσασούρ».

1. Γαλάζιο λάβαρο είχαν οι Παλαιολόγοι (1250-1453) με τα τέσσερα Β που είχαν διπλή έννοια: 1) Βασιλεύς βασιλέων βασιλεύων βασιλευόντων και 2) Βασιλεύς βασιλεύων βασιλέα βοήθει.

Ο Ρήγας Φεραίος βαθιά επηρεασμένος από τις ιδέες του Διαφωτισμού και από την Γαλλική Επανάσταση που καθιέρωσε την τρίχρωμη σημαία της Γαλλικής Δημοκρατίας με ζώνες του μπλε, άσπρου και κόκκινου παράλληλες προς τον ιστό της σημαίας, χωρίς οικόσημα, και θυρεούς, πρότεινε αντίστοιχα για την *Ελληνική Δημοκρατία* μια τρίχρωμη, επίσης, σημαία. Στο επαναστατικό φυλλάδιο του 1797, με τίτλο *Νέα Πολιτική Διοίκησις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανιάς*, ο Ρήγας εξηγούσε αναλυτικά τον συμβολισμό των χρωμάτων που είχε επιλέξει.

‘Η σημαία όπου βάνεται εἰς τὰ μπαῖράκια καὶ παντιέρες τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας εἶναι ἐν ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω· τὰ δὲ μπαῖράκια καὶ οἱ παντιέρες εἶναι τρίχροα, ἀπὸ μαῦρον, ἄσπρον εἰς τὴν μέσῃ καὶ τὸ μαῦρον κάτω.

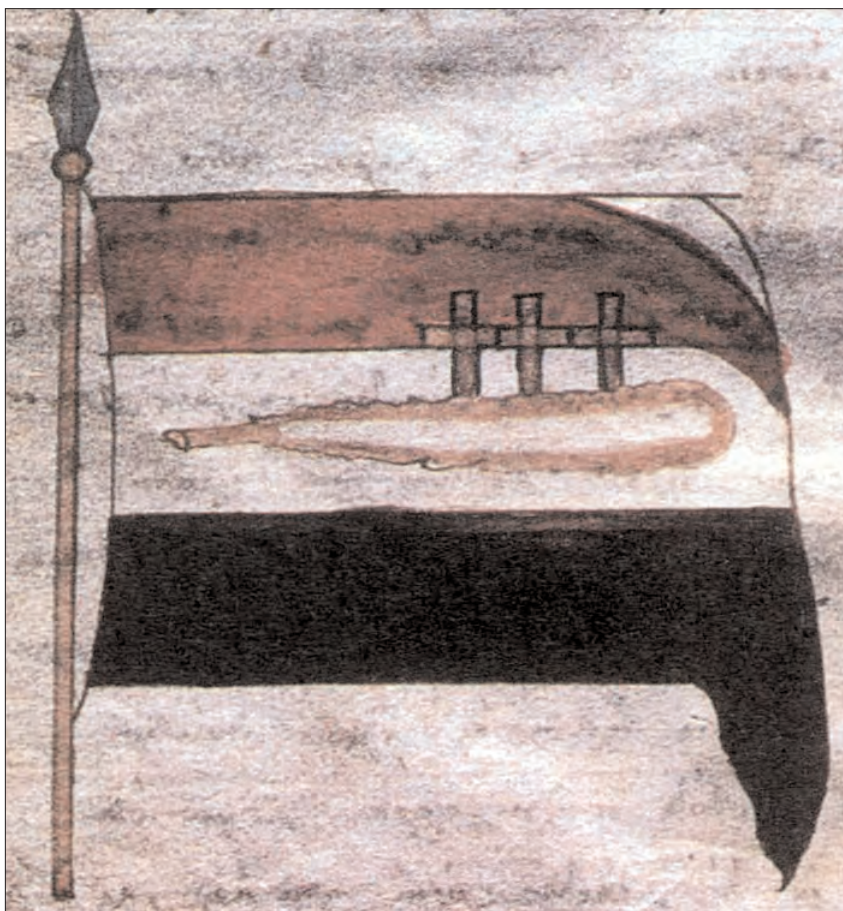
Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἔνδυμα πολέμου, θέλοντες νὰ μὴ φαίνωνται αἱ πληγαὶ ὅπου ἔτρεχον αἷμα, διὰ νὰ μὴ δειλιῶσιν οἱ στρατιῶται.

Τὸ ἄσπρον σημαίνει τὴν ἀθωότητα τῆς δικαίας ἡμῶν ἀφορμῆς κατὰ τῆς τυραννίας.

Τὸ μαῦρον σημαίνει τοῦ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ἐλευθερίας ἡμῶν θάνατον.

Πρότεινε, ακόμη, την ίδια τριχρωμία για τη στολή των Ελλήνων στρατιωτών: μαύρο παντελόνι, άσπρο πουκάμισο και κόκκινες κάλτσες.

Και ενώ ο Ρήγας εξηγεί με λεπτομέρεια τις έννοιες που αποδίδει στα χρώματα, δεν μιλά για τη χρήση του συμβόλου του ροπάλου του Ηρακλή. Το ρόπαλο σε οριζόντια θέση στη λευκή μεσαία ζώνη, φέρει προς το δεξί μέρος τρεις σταυρούς. Στο χειρόγραφο των Κυθήρων –που σήμερα φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής και έχει εκτεθεί πολλές φορές στο εσωτερικό του ροπάλου διαβάζουμε τις λέξεις: *Ελευθερία-Ισοτιμία-Αδελφότης* και από την αριστερή πλευρά των τριών σταυρών την επιγραφή *Ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ τῆς πατρίδος*. Το ρόπαλο είναι σύμβολο του Ρήγα προσφιλές, μιας και το συναντάμε συχνά στο έργο του. Εμφανίζεται ως

Η σημαία της Ελληνικής Δημοκρατίας, σύμφωνα με τον Ρήγα, σε χειρόγραφο του 1807 που φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας Επιστημών

ξυλογραφία στην αρχή της *Νέας Πολιτικής Διοικήσεως*... Στην *Χάρτα* του ο Ηρακλής με το ρόπαλό του εμφανίζεται στην εικόνα της Αμαζονομαχίας, καθώς και άλλες ένδεκα φορές σε απεικονίσεις νομισμάτων. Χρησιμεύει ως σήμα που παραπέμπει σε αρχαίους Έλληνες, χριστιανούς ρωμαίους και βυζαντινούς αυτοκράτορες.

Το ρόπαλο την εποχή του Ρήγα δεν είναι μόνο σύμβολο των ελληνικών προσδοκιών για ελευθερία και ανεξαρτησία. Έχει αποκτήσει κοινωνική φόρτιση που δεν μπορεί παρά να γνώριζε ο Ρήγας, και για αυτό να το επέλεξε ως έμβλημα, χωρίς ωστόσο να είναι μας είναι γνωστή η διαδρομή και αιτιολόγηση της επιλογής του με απόλυτη βεβαιότητα.

Αμαζονομαχία, λεπτομέρεια από τη *Χάρτα της Ελλάδας* του Ρήγα, Βιέννη 1797

Από τα πρώτα συνθήματα των Γάλλων επαναστατών ήταν και το *Vivre libre ou mourir* (να ζει ελεύθερος ή να πεθαίνει), με το οποίο κατέλη-

Η τριχρώμη σημαία της Γαλλικής Δημοκρατίας, 1815

γαν στις προκηρύξεις, και τους όρκους, το έγραφαν στους τοίχους και τα οδοφράγματα, το κεντούσαν σε ζώνες και μαντήλια και το χάραζαν σε πόρπες και κονκάρδες. Η ελληνική *Έφημερίς* της Βιέννης το μετάφρασε *Έλευθέως ζῆν ἢ κάλλιον ἀποθνεῖν*,² και ο Ρήγας στο Θούριο το διατύπωσε με τους στίχους:

Κάλλιό 'ναι μιᾶς ώρας έλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνοι σκλαβιά καί φυλακή.
Τί σ' ώφελεῖ ἄν ζήσης καί εἶσαι στή σκλαβιά;

Εἶναι η Φιλική Εταιρία που καθιέρωσε το έμβλημα *Ἡ Έλευθερία ἢ Θάνατος* στα πιστοποιητικά των μυημένων, τα εφοδιαστικά, κρυπτογραφημένα πάνω στις σημαίες. Τα σύμβολά της Φιλικής Εταιρίας θα περάσουν σε μια πληθώρα σημαιών που κυμάτισαν στα χρόνια του Αγώνα, όπως θα δούμε παρακάτω.

Εφοδιαστικό Φιλικού,
αρχείο οικογένειας Κοπανίτσα

2. *Εφημερίς*, 1791, σ. 252.

Δυο μήνες περίπου πριν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περάσει τον Προύθο ποταμό και κηρύξει την Επανάσταση στο Ιάσι στις 24 Φεβρουαρίου 1821, ο αδελφός του Νικόλαος Υψηλάντης υπογράφει ένα κείμενο που μεταξύ άλλων αναφέρεται στην ελληνική σημαία:

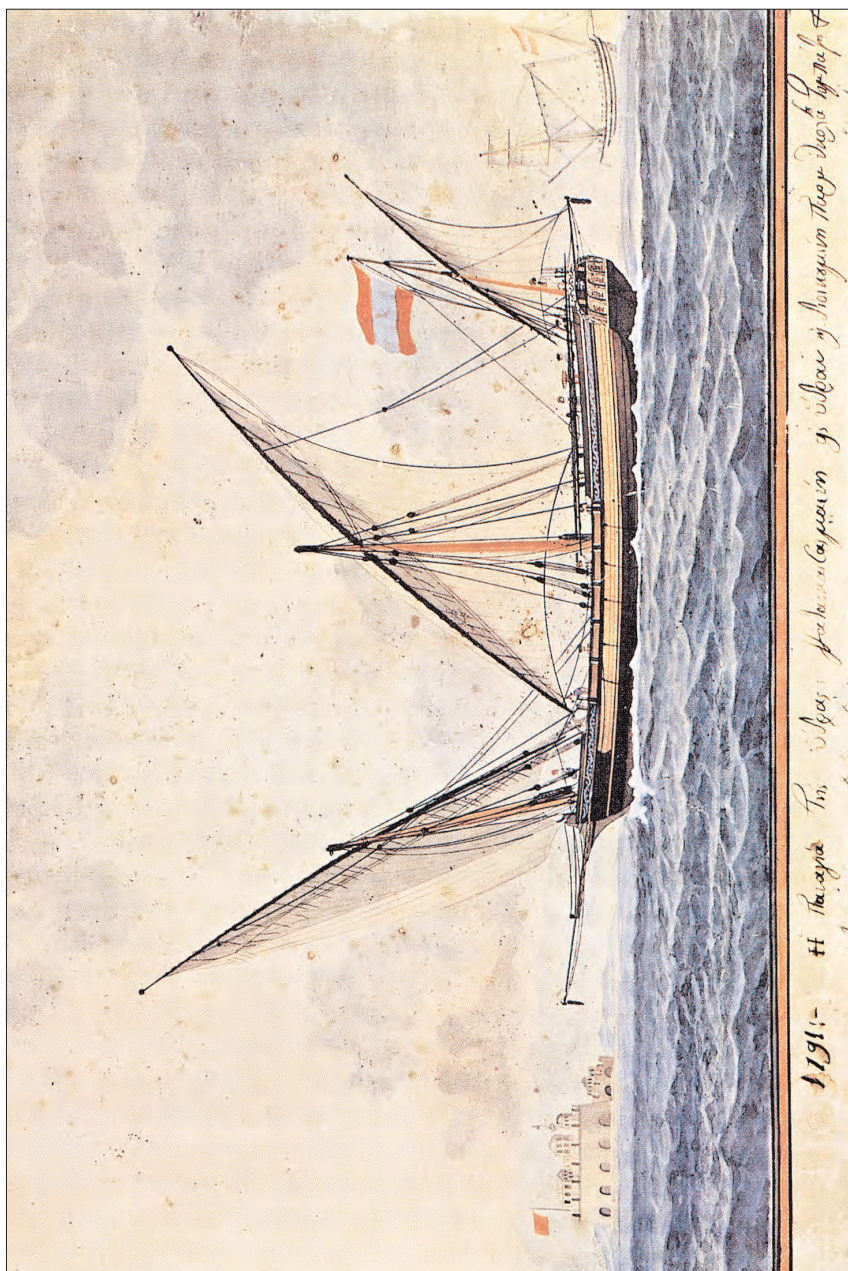
ια' Ἡ ἐλληνικὴ σημαία, τόσον εἰς τὰ τῆς ξηρᾶς στρατεύματα, ὅσον καὶ εἰς τὰ τῆς θαλάσσης, πρέπει νὰ εἶναι κατασκευασμένη ἐκ τριῶν χρωμάτων: ἄσπρου, μαύρου καὶ κοκκίνου...

ιβ' Αἱ τῆς ξηρᾶς σημαῖαι νὰ παραστένωσιν ἐνταυτῷ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τὸν Φοῖνικα ... ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸν Σταυρόν...

Ἡ σημαία που ὑψωσε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης
στο Ιάσιο στις 22 Φεβρουαρίου 1821

Οι λιγοστές πληροφορίες που μας παραδίδονται μαρτυρούν ότι την ημέρα της κήρυξης της Επανάστασης, πράγματι, υπήρχαν τρεις σημαίες με τα χρώματα που είχε οραματιστεί ο Ρήγας και με το ίδιο σκεπτικό που είχε διατυπώσει, αλλά συμπληρωματικά έφεραν τον αναγεννώμενο φοίνικα, την Ανάσταση και τον Άγιο Γεώργιο.

Γραικοτουρκική σημαία σε υδράινα ιστοφόρα, 1791

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Φιλήμονα στο *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως* υπό την τρίχρωμη σημαία με τον μυθικό φοίνικα που αναγεννάται από τις στάχτες του από την μια πλευρά και από την άλλη δάφνινο στεφάνι μέσα στο οποίο φερόταν κόκκινος σταυρός με την επιγραφή «ἐν τούτῳ νίκα», έπεσαν μαχόμενοι οι Ιερολοχίτες στο Δραγατσάνι. Στη μάχη αυτή σκοτώθηκε ο σημαιοφόρος που έχει παραδοθεί μόνο το μικρό του όνομα, Ξενοφών, την σημαία έσωσε με την έγκαιρη παρέμβασή του ο Γεωργάκης Ολύμπιος και οι ιππείς του, για να καταστραφεί στο ολοκαύτωμα της Μονής του Σέκου στη Μολδαβία, στις 9 Σεπτεμβρίου του 1821.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά την συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, το 1774, τα ελληνικά εμπορικά πλοία είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν την ρωσική σημαία. Ως μέτρο για να μην χάσει τη δύναμή του ο οθωμανικός στόλος, η Υψηλή Πύλη παραχώρησε προνόμια και την γραικοτουρκική σημαία. Η σημαία αυτή πολύ απλή χωρίς σύμβολα αλλά άμεση στο μήνυμα που εννοούσε, έφερε τρεις οριζόντιες ζώνες: μια κυανή στο μέσο, ανάμεσα από δύο κόκκινες. Οι κόκκινες λωρίδες συμβόλιζαν την οθωμανική αρχή που περιέβαλλε την γαλάζια, εικονοποιώντας την κατάσταση υποτέλειας των υπόδουλων ή ραγιαδών.

Ας περάσουμε σε ορισμένες σημαίες από τις πρώτες του Αγώνα για την ανεξαρτησία. Πρώτος ο Μάρκος Μπότσαρης ύψωσε στις 26 Οκτωβρίου του 1820 στο Σούλι, σημαία ως σύμβολο του αγώνα των Σουλιωτών. Ακολούθούν οι σημαίες των Ιερολοχιτών. Στις 12 Μαρτίου του 1821, ο Ανδρέας Λόντος μαζί με άλλους καπετάνιους, ξεγέλασε τους Τούρκους των Πατρών, χρησιμοποιώντας αυτοσχέδια σημαία, κατακόκκινη που στη μέση έφερε ένα μαύρο σταυρό. Οι Τούρκοι με την εντύπωση ότι επρόκειτο για τη σημαία των Λαλιωτών Τούρκων, άφησαν τους επαναστάτες να πλησιάσουν το φρούριο, έως ότου ήταν πολύ αργά να προβάλουν αντίσταση. Οι Κολοκοτρωνάιοι συντάσσονταν πίσω από σημαία λευκή με γαλάζιο σταυρό στο κέντρο. Στην Τρίπολη, σύμφωνα με την παράδοση, ο Παπαφλέσσας σχημάτισε από το εσωράσο του, που είχε γαλάζιο χρώμα, ένα τετράγωνο, πάνω στο οποίο ο αγωνιστής Παναγιώτης Κεφαλάς προσάρμοσε δυο λουρίδες της φουστανέλας του, σχηματίζοντας σταυρό.

Τοιχογραφία του ανατολικού τοίχου της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου σε σχέδιο του Λέο Φον Σβαντχάλερ

Ένα ενιαίο σύμβολο του Αγώνα της Ανεξαρτησίας δεν υπήρξε και έτσι, κατά την πρώτη περίοδο της Επανάστασης υψώθηκαν σημαίες με ποικίλα σύμβολα, ανάλογα με τις ιστορικές γνώσεις, την θρησκευτική προσήλωση ή και τις οικογενειακές παραδόσεις των οπλαρχηγών. Στην Ρούμελη κυριάρχησε ο τύπος της σημαίας που έφερε τον αετό και τον σταυρό, ενώ στον Μοριά οι σημαίες έφεραν τον σταυρό, τον Άγιο Γεώργιο ή άλλον άγιο και λεκτικά εμβλήματα, όπως «Τούτω Νίκα», ή «Ίησοῦς Χριστός Νικᾷ». Τα σύμβολά της η Φιλική Εταιρία άντλησε από διαφορετικούς χώρους: τον χριστιανικό σταυρό, την ναυτική άγκυρα σημάδι της σταθερής απόφασης για την ελευθερία, την απεικόνιση της συμβολική πάλης μεταξύ του καλού με τις χθόνιες δυνάμεις, με τον αετό που επιτίθεται στο φίδι τον μονό εχθρό του που φθάνει στη φωλιά του και καταστρέφει τα αυγά του, τη γενιά του. Σε άλλες περιπτώσεις, όμως, όταν το φίδι αναπαρίσταται μόνο του, συμβολίζει την δικαιοσύνη. Άλλα σημεία δανεισμένα από τα εφοδιαστικά των Φιλικών ήταν η ανεστραμμένη ημισέληνος δηλαδή η ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα μάτια, οι σημαίες χιαστί, η λόγχη,

Σημαία που φέρει τα σύμβολα ανώτερου μυημένου της Φιλικής Εταιρείας

η κουκουβάγια που παραπέμπει στην σύνεση και την φρόνηση. Όλα σύμβολα που απαντώνται σε μια σειρά σημαιών, κυρίως νησιωτικών, της Ύδρας, των Σπετσών, των Ψαρών, της Σάμου.

Όμως, τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρίας σύντομα υποχώρησαν με συνειδητή απόφαση της Εθουσυνέλευσης του 1822, καθώς, σύμφωνα με τον Σπυρίδωνα Τρικούπη, η Επανάσταση έπρεπε ξεκάθαρα να παρουσιάζεται στα μάτια του δυτικού κόσμου ως εθνικός απελευθερωτικός αγώνας και όχι ως ένα επαναστατικό κίνημα μιας μυστικής εταιρίας.

Τον Ιανουάριο του 1822, όταν συγκλήθηκε η Συνέλευση της Επιδαύρου, στο πρώτο *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* που ψηφίστηκε προβλεπόταν και ο καθορισμός της ελληνικής σημαίας (άρθρα ρδ' και ρε'):

ρδ' Τὰ χρώματα τοῦ ἐθνικοῦ σημείου καὶ τῶν σημαιῶν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς διορίζονται τὰ ἑξῆς: κυανοῦν καὶ λευκόν.

Στις 15 Μαρτίου του ίδιου χρόνου, από την Κόρινθο, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος με διακήρυξη της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος επανήλθε στο ζήτημα της σημαίας και καθόρισε τον τύπο της χερσαίας και θαλάσσιας σημαίας.

α) Τῶν μὲν κατὰ γῆν δυνάμεων ἡ σημαία σχήματος τετραγώνου θέλει ἔχει ἐμβαδὸν κυανοῦν τὸ ὅποῖον θέλει διαρεῖσθαι εἰς τέσσαρα ἴσα τμήματα δι' ἐνὸς σταυροῦ λευκοχρόου διασχίζοντας ἐκεῖνα τὰ τμήματα ἀπὸ ἄκρων ἕως ἄκρων τοῦ ἐμβαδοῦ.

β) Ἡ δὲ κατὰ θάλασσαν σημαία θέλει εἶσθαι διττή· μία διὰ τὰ πολεμικά, καὶ ἄλλη διὰ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα· καὶ τῆς μὲν διὰ τὰ πολεμικὰ πλοῖα τὸ ἐμβαδὸν θέλει διαιρεῖσθαι εἰς ἐννέα ὀριζόντια παραλληλόγραμμα, παραμοιβομένων εἰς αὐτὰ τῶν χρωμάτων, λευκοῦ καὶ κυανοῦ. Εἰς τὴν ἄνω δὲ πρὸς τὰ ἔσω γωνίαν τοῦτου τοῦ ἐμβαδοῦ, θέλει σχηματισθῇ τετράγωνον κυανόχρουν διηρημένον ἐν τῷ μέσῳ δι' ἐνὸς σταυροῦ λευκοχρόου· τῆς δὲ διὰ τὰ Ἐμπορικὰ Πλοῖα διωρισμένης τὸ ἐμβαδὸν θέλει εἶσθαι κυανοῦν· εἰς τὴν ἄνω δὲ πρὸς τὰ ἔσω γωνίαν τοῦτου τοῦ ἐμβαδοῦ θέλει σχηματισθῇ ὡσαύτως τετράγωνον λευκόχρουν καὶ διηρημένον ἐν τῷ μέσῳ δι' ἐνὸς σταυροῦ κυανοχρώου...

ПРОСЯПНИ МОКНЕЛЕ THE EAAADOL

Ο Πόλεμος τῶν Ἑλλήνων διακηρύττει, ὅτι

Κατὰ τὸν πρῶτον Οργανισμὸν Νομοῦ, ἔδωκε διαφθεῖναι τὰ χρυσάτα « χρυσὸν καὶ λευκὸν » ὡς χρυσάτα τοῦ Πρώτου· καὶ κατὰ τὸν πέ. περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν σημάτων, τὸ Εκτελεστικὸν Σώμα διετάξε καὶ διατάττει τὰ ἐκδόσθαι.

α. ἵνα μὴ κατὰ γὰρ διυλισμὸν ἢ σπινάδα, σπινάρτος τετραπύκνου, βέλαι ἔχει τὸ ἐκκρίσθαι κυανοῦν, τὸ ὅτι οὐκ ἔστι διυλισμὸν διὰ τὸ τετραπύκνον διένος, ἔκφυον λευκοχρόου, διολιγίστος ἐκείνα τὰ τετραπύκνα ἀπὸ ἀδύων τοῦ ἀδύων τοῦ ἐκκρίσθαι.

[illegible]

Ἰ. Ἡ Εὐχαριστία, ἔχον στήλην κυκλικήν, ὁδηγεῖται ἐκ λευκοῦ καὶ κυανοῦ χρυσοῦς τοιοῦτο-ῦτος, ὥστε τὸ μὲν λευκὸν νὰ προσφύεται, τὸ δὲ κυανὸν ν' ἐκκρίνεται, καὶ τέλος τὸ λευκὸν ὀυδένποτε δὲ ἀπὸν στήλητος καὶ χρυσοῦς νὰ γένη τὸ στήλητος τοῦτο.

δ. Οἱ οὐ ἀπολαύοντες καὶ ὕπνου πόνη· τὰς αὖς τῆς ἑπομένης, Πόλινται καὶ Πόλινται, γὰρ γέγοναν ἐν τῇ ἐπομένη τῷ ἑθνικῷ σπυρίων.

ζ. Οὐ τις ἀντιστίνει εἰς ταῦτα πρῶτα, εἶναι ὑπερβυζος ἀπειθείας πρὸς τὸν Νόμον.

Οι Μυηῆς τῶν Εσπεριῶν, τῶν Ἰολίων καὶ Ἀργεῶν καὶ ἑτέρων τῆς πε-
λοπον. Διατρέψτε·

Εν Κορίνθῳ τῇ ιε. Μαρκίου ἁγαστῆ

ΔΔΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

Ο Μένικρος Αρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπιτομῆς
 τείας καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Υποθέσεων·
 Θ. ΝΕΡΠΙΣ.

Τα χρώματα της εθνικής σημαίας περιγράφηκαν με τον ίδιο τρόπο και από τον *Νόμο της Επιδαύρου* από την Β' Εθνική Συνέλευση στο Άστρος το 1823 και αργότερα το 1827, επαναλήφθηκαν στο *Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος*, της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως της Τροιζήνας.

Οι πρώτες κυανόλευκες σημαίες που κατασκευάστηκαν, ακολουθώντας τις επίσημες αποφάσεις της Προσωρινής Διοίκησης, ήταν εκείνες που δόθηκαν στα δύο τάγματα του πρώτου πεζικού Συντάγματος που συγκροτήθηκε με θέσπισμα στις 23 Απριλίου του 1822. Αποτελείτο από πέντε λόχους που έφερε ομοιόμορφο οπλισμό και ένα λόχο πυροβολικού. Στις 12 Μαΐου, αφού αναγνωρίστηκε ο οργανισμός του σώματος, σε επίσημη τελετή έγινε η ορκωμοσία κοντά στο Ακροκόρινθο και ο αρχιεπίσκοπος ευλόγησε τις δύο σημαίες που παραδόθηκαν στα δύο τάγματα. Σημαιοφόροι ήταν ο Δ. Μικελής και ο Α. Αντωνίου και οι δύο από τη Χιμάρα. Στην καταστροφική μάχη του Πέτα, που έγινε λίγο αργότερα, στις 4 Ιουλίου του 1822, οι σημαιοφόροι διέσωσαν τις σημαίες.³

Σημαίες κατέφθασαν και από το εξωτερικό, σταλμένες από Φιλελληνικές Επιτροπές. Το ιππικό του Φαβιέρου είχε σημαία χρυσοκέντητη από τα χέρια δεσποινίδων από το Παρίσι, που, όμως, περιήλθε στον εχθρό στις 13 Μαρτίου 1825 στη θέση Λυκόρεμα της Εύβοιας. Το Κομιτάτο της Μασσαλίας έστειλε, κάπως αργά μετά από την Έξοδο, σημαία με κεντημένο χρυσό σταυρό στη μέση και την επιγραφή «Το ελληνικόν Κομιτάτον των Μασσαλιωτών εις τους ήρωας του Μεσολογγίου», με σκοπό να την παραδώσει στη Φρουρά του Μεσολογγίου. Δείγμα θαυμασμού που είχε εμπνεύσει η σθεναρή αντίσταση στην πολιορκία του Μεσολογγίου. Την σημαία παρέλαβε ο στρατηγός Γεωργάκης Βάγιας στις 26 Αυγούστου 1826 αλλά αργότερα, διεκδίκησε μαχητικά ο Νότης Μπότσαρης ως αρχηγός της Φρουράς.⁴

3. *Σημαίες της Ελευθερίας*: συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, Αθήναι, ΙΕΕΕ, 1996, σ. XXVIII.

4. Ηλίας Παπαθανασόπουλος, *Η σημαία της Φρουράς του Μεσολογγίου*, Αθήναι 1971.

Στις 25 Μαρτίου του 1884, πραγματοποιήθηκε η πρώτη έκθεση Μνημείων του Ιερού Αγώνα στο Πολυτεχνείο, με πρωτοβουλία του φιλολογικού σωματείου «Ο Παρνασσός» και της «Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος». Σε αυτήν την έκθεση παρουσιάστηκαν εξήντα πολεμικές σημαίες που είχαν κυματίσει σε πεδία μαχών όπως φαινόταν από την κατάστασή τους, «ερρυπωμένοι, κατεσχισμένοι», σύμφωνα με την περιγραφή του τότε σύγχρονου τύπου.⁵ Από τις εξήντα σημαίες οι σαράντα οκτώ ήταν ελληνικές και ανήκαν σε διάφορα σώματα που είχαν πολεμήσει κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Μεταξύ τους συγκαταλέγονταν και εκείνη που είχε στείλει το Φιλελληνικό Κομιτάτο Μασσαλίας στη Φρουρά του Μεσολογγίου. Αυτή είναι και η τελευταία πληροφορία που διαθέτουμε για την σημαία...

Για την επιλογή των χρωμάτων της ελληνικής εθνικής σημαίας υπάρχουν διάφορες και ποικίλες εκδοχές αλλά οι πηγές —έγγραφα, μαρτυρίες ή απομνημονεύματα—, δεν παραδίδουν στοιχεία που να οδηγούν σε μία ατράνταχτη ερμηνεία. Μια ιστορική εκδοχή αναφέρει ότι μοιάζει με τη σημαία του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά, την οποία χρησιμοποίησε η οικογένεια των Καλλέργηδων στη διάρκεια του Βενετοτουρκικού Πολέμου (1645-1669), προσθέτοντας το επίγραμμα «'Εν Τούτῳ Νίκα». Άλλες εκδοχές έχουν συμβολικό χαρακτήρα:

- το γαλάζιο παραπέμπει στον ουρανό και το λευκό στο αφρό των κυμάτων, ή πάλι
- το λευκό συμβολίζει την αγνότητα του σκοπού και το γαλάζιο την θείκη παρέμβαση, και ακόμα,
- το κυανό αντιστοιχεί στη ναυτική βράκα και το λευκό στη φουστάνελα ή ότι
- οι εννέα λευκές και γαλάζιες οριζόντιες παράλληλες λωρίδες αντιπροσωπεύουν τις συλλαβές του συνθήματος «Ελευθερία ή Θάνατος» ή
- συμβολίζουν τη θάλασσα και τους κυματισμούς της.⁶

5. Περιοδικό *Εστία*, τ. ΙΖ', σ. 229

6. Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Η Ελληνική Σημαία*, Αθήνα, 2005, σσ. 13-14.

Η ανάγκη για ενιαία σημαία είχε εντοπιστεί από την πρώτη στιγμή της Επανάστασης. Ο Δημήτριος Υψηλάντης έγραφε στο Βουλευτικό στις 9 Απριλίου του 1822⁷ ότι συμφωνεί με όποια μορφή και χρώματα της σημαίας επιλεγούν τελικά, γιατί η σωτηρία της Ελλάδος βασίζεται στις πράξεις και την αφοσίωση στον κοινό σκοπό της ελευθερίας. Βλέποντας, όμως, την ποικιλία και την ανομοιογένεια των σημαίων, προέτρεπε όλους να ακολουθήσουν την χρήση της γαλανόλευκης και πρότεινε στο Βουλευτικό να φροντίσει να εφοδιάσει με αυτήν τα διάφορα στρατιωτικά σώματα. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, έμπειρος πολιτικός και πρακτικός, είχε προσδιορίσει άμεσα τη σημαία με Οργανικό Νόμο, επιλέγοντας ως χρώματα το λευκό και το κυανό.

Το κυανό, χρώμα αντιδιαμετρικά αντίθετο από το κόκκινο που είχε επιλέξει η Τουρκία, ήταν ένα χρώμα που απέφευγαν στο αρχαίο κόσμο, τόσο οι αρχαίοι Έλληνες όσο και οι Ρωμαίοι που το θεωρούσαν πένθιμο και ότι παρέπεμπε στον Κάτω Κόσμο. Στη Δύση, το κυανό χρώμα είχε εδραιωθεί ως χρώμα της Παναγίας και κατέληξε να συμβολίζει τον καλό χριστιανό. Μαζί με το μαύρο παραπέμπει στην αυστηρότητα στα ήθη.⁸ Η βαυαρική δυναστεία που επρόκειτο να έρθει μετά τον Καποδίστρια, είχε το κυανό ως κύριο χρώμα στο οικόσημό της και έτσι η κυανόλευκη της ταίριαζε.

Έλλη Δρούλια Μητράκου
Βιβλιοθήκη της Βουλής

7. *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, τ. Α', Αθήναι 1857, σ. 212.

8. Ν. Καραπιδάκης, «Μονοπάτια από τον ουρανίσκο στον ουρανό. Διεθνές ιστορικό συμπόσιο με θέμα 'Αφύπνιση των αισθήσεων και προσωπικές προτιμήσεις (11ος-15ος αιώνας)' διοργανώνεται από το ΕΙΕ», *Η Καθημερινή*, 19/11/2000, σ. 57.

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΗΣ Δ/ΣΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ